

---

*OET DORP.....
.....EN MARKE*

STICHTING HISTORISCHE KRING LOSSER

2001-4

“Oet Dorp en Marke Losser”

*Verschijnt vier keer per jaar onder verantwoordelijkheid van de
Stichting Historische Kring Losser*

STICHTING HISTORISCHE KRING LOSSER

Ogericht 1969

De Stichting Historische Kring Losser stelt zich ten doel de kennis van en de interesse voor de geschiedenis van Dorp en Marke Losser te bevorderen in de meest brede zin.

Bestuursleden van de Kring maken deel uit van de

- Stichting Dorpsbleek,
- Gemeentelijke Straatnaamcommissie,
- Gemeentelijke Monumentencommissie,
- Commissie Open Monumentendag en
- Stichting Erve Kraesgenberg.

De jaarcontributie bedraagt f 20, voor een echtpaar f 25.

Rekeningen t.n.v. Stichting Historische Kring Losser:

- Rabobank Losser 33.73.08.098
- Postbank 3.121.136

Bestuur

Thea Evers-Evers (vz.)	Staringstraat 7	7581 BL Losser	5382613
Herman Bourgonje (secr.)*	Enschedesestr 19	7582 AE Losser	5381615
Georg van Slageren (penn.mr.)*	Hogeweg 36	7582 CH Losser	5382850
Leo Augustijn *	Het Witte Zand 55	7586 GW O'dinkel	5386190
Gerda Hogebrink	Lutterstraat 55	7581 BT Losser	5381291
Stieny Meijerink-Hannink	Lutterstraat 53	7581 BT Losser	5385396
Hermien Scholten-Vos	Gronausestraat 98	7581 CJ Losser	5381972
Suub Smit	St. Maartenstraat 24	7581 AL Losser	5388996

*)Redactie van 'Oet Dorp en Marke', dat vier keer per jaar verschijnt

COLOFON

Oet Dorp en Marke Losser
verschijnt vier keer per jaar onder
verantwoordelijkheid van de
Stichting Historische Kring Losser.

Jaargang 2001 Nr.: 4
Druk en Vormgeving
Drukkerij Augustijn Enschede
Heruitgave opmaak:
Jack Scholtens

Foto omslag: Markesteen aan de voet van een boom

Inhoud

STICHTING HISTORISCHE KRING LOSSER	3
VAN HET BESTUUR	5
DE MARKE LOSSER	9
Gewaarde erven in de Losser Marck.....	15
HET GERMAANSE DORP BIJ LOSSER.....	17
KINDSHEIDOPTOCHTEN (2)	26
UITGAVEN VAN DE STICHTING HISTORISCHE KRING LOSSER	27

VAN HET BESTUUR

Regelmatig wordt ons op een of andere manier de vraag gesteld: 'Wat doet de Historische Kring Losser (HKL) nu eigenlijk?'. Het leek ons een goed idee om het antwoord op die vraag eens wat uitgebreider te beantwoorden in Oet Dorp en Marke Losser.

De HKL is opgericht in 1969 (met 12 leden) en stelt zich ten doel de kennis van en de interesse voor de geschiedenis van Dorp en Marke Losser te bevorderen. Alhoewel de Historische Kring formeel een stichting is, functioneert zij feitelijk als een vereniging. Op 1 december 2001 telden wij 307 'dubbele' en 120 'enkele' leden ofwel in totaal 734 leden.

- In het winterseizoen worden voor leden/ donateurs vier of vijf avonden georganiseerd met (dia)lezingen, filmvertoningen etc. Deze activiteiten vinden gebruikelijk op een maandagavond plaats in hotel Smit.

Befaamd (en steeds druk bezocht) is de Niejoarsvisite met boerenjongens en knieperkes en de - inmiddels traditionele - fotoquiz.

- De jaarvergadering in april wordt meestal gecombineerd met een excursie. Voorbeelden van de afgelopen jaren zijn een bezoek aan het Palthehuis in Oldenzaal en de avondwandeling met de nachtwacht in Bentheim. Ook wordt er één keer per jaar een dagexcursie per bus georganiseerd. Dit jaar ging het 'reisje' naar het Alte Schiffshebewerk Henrichenburg in het Dortmund-Emskanal en naar Schloss Cappenberg aan de Lippe.

- Daarnaast wordt door bestuurs- en 'gewone' leden doorlopend veel tijd en energie besteed aan historisch onderzoek en als vrucht daarvan aan het schrijven en uitgeven van boeken over de geschiedenis van Losser. Dat heeft inmiddels geresulteerd in vijftien boeken. Een resultaat waar we trots op zijn. De titels van die boeken vindt u achter in dit boekje. De laatste uitgave, die vorig najaar verscheen, was het boek over het Erve Beernink.

Ongeveer vijftig jaar voordat de HKL werd opgericht was toenmalig burgemeester C.J.A. van Helvoort ons voorgegaan met het vastleggen van wat hij, door ogen en oren goed de kost te geven, te weten gekomen was over de historie van 'zijn' gemeente. In 1926 verscheen het door hem geschreven "Losser voorheen en thans". Het is een boek dat inmiddels zeldzaamheidswaarde heeft.

Ook in Losser zijn maar weinig mensen die een exemplaar van de originele uitgave uit 1926 bezitten. Van Helvoort neemt ons mee op een wandeling door zijn hele gemeente, beschrijft de situatie in de eerste decennia van de vorige eeuw en vertelt zeer veel wetenswaardigheden over de geschiedenis van al hetgeen hij op zijn weg tegenkomt.

Nieuwe herdruk van 'Losser voorheen en thans'

De HKL heeft in 1996 een fotomechanische herdruk van dit boek uitgegeven. Achteraf gezien in een veel te beperkte oplage, want het boek was binnen de kortste keren uitverkocht. Omdat er nog steeds navraag naar het boek wordt gedaan en in de wetenschap dat het ledental van de Historische Kring sinds 1996 sterk is gestegen, is een tweede herdruk vervaardigd zodat ook onze nieuwste leden dit unieke boek in hun bezit kunnen krijgen. Alle leden hebben in november j.l. een brief over deze herdruk ontvangen.

-Een andere mogelijkheid om de vruchten van onderzoek naar de historie van Losser voor het nageslacht vast te leggen is (sedert 1992) een publicatie in 'OET DORP EN MARKE LOSSER' dat vier keer per jaar verschijnt. Wat de inhoud betreft wordt ernaar gestreefd 'voor elk wat wils' te bieden. Een uitgave met een langer artikel over een bepaald onderwerp wordt zoveel mogelijk afgewisseld door een aflevering met een gevarieerde inhoud.

De uitgave werd oorspronkelijk met beperkte middelen helemaal in eigen beheer vervaardigd (stencil), maar voldeed daardoor steeds vaker niet meer aan het gestelde doel: onderwerpen uit de Losserse geschiedenis op een aantrekkelijke manier presenteren.

Met name ook het opnemen van foto's in het boekje liep vaak uit op een teleurstelling. Dat was niet inspirerend voor al die vrijwilligers die zich inspanden om elk kwartaal weer een boekje te laten verschijnen. Wellicht mede daardoor werd het ook steeds moeilijker om voldoende kopij te krijgen.

Daarom heeft de HKL medio vorig jaar de stoute schoenen aangetrokken en liet het kwartaalschrift vanaf aflevering 2000-2 op een professionele manier verschijnen. Dat bracht wel aanzienlijk hogere kosten met zich mee.

De fraaie vorm, die de uitgave nu heeft, leidt op allerlei fronten tot veel waardering en heeft tot een aanzienlijke ledengroei geleid. Ook de inhoud krijgt daardoor meer aandacht.

En dat is precies wat met de 'metamorfose' werd beoogd. Een aardig voorbeeld is het zogenaamde 'Heslinga-nummer' (2001-1) dat geheel gewijd was aan een sociaalgeografische schets - uit de vijftiger jaren van de vorige eeuw - van de dorpen Losser en Overdinkel. De inhoud trok zozeer de aandacht van de redactie van De Twentsche Courant Tubantia, dat deze er een groot artikel aan wijdde in de (woensdagse) bijlage Stad en Land.

Het Lokale Compliment

De Verenigde Naties hebben 2001 uitgeroepen tot het Internationaal Jaar van Vrijwilligers. In Losser is in dat kader een Lokaal Comité gevormd, dat het vrijwilligerswerk in de schijnwerpers zet door onder andere 'Het Lokale Compliment' uit te reiken aan de meest ondernemende vrijwilligersorganisatie. Het thema van de 'wedstrijd' is 'Ondernemend en Onbetaalbaar' en het leuke aan het meedoen is vooral de kans op één van de door de Rabobank Oost Twente beschikbaar gestelde geldprijzen van f 2.500, f 1.000 en f 500.

Het bestuur van de HKL heeft het project 'Nieuw jasje voor Oet Dorp en Marke Losser' aangemeld voor het 'Het Lokale Compliment'. De uitslag van de wedstrijd werd bekend gemaakt tijdens de slotmanifestatie op 6 december jl. en heeft u inmiddels in de krant kunnen lezen: wij werden verblijd met de derde prijs.

- Niet onvermeld mag blijven de betrokkenheid van (bestuurs)leden van de HKL bij instellingen als de gemeentelijke monumentencommissie, de straatnaamcommissie, Open Monumentendag, het Van Deirse Instituut en Jaarboek Twente. Verder houdt één bestuurslid regelmatig dia lezingen voor plaatselijke verenigingen en instellingen.- Halverwege dit jaar werd begonnen met het samenstellen van een lesbrieven voor het basisonderwijs over onderwerpen uit de geschiedenis van ons dorp. In het kader van deze activiteit werd door enkele bestuursleden meegewerkt aan de in oktober gehouden Losserse Onderwijsdag.

Contributieverhoging

De HKL is in veel opzichten een unieke club. Eén van de feiten waaruit dat blijkt is de hoogte van de contributie. Deze werd bij de oprichting in 1969 bepaald op f 20,00 voor een 'enkel' lid en op f 25,00 voor 'dubbele' leden. Het unieke is dat er twee en dertig jaar lang geen contributieverhoging is geweest. Zoals we hiervoor al schreven heeft de 'professionalisering' van 'Oet Dorp en Marke Losser' tot hogere kosten geleid. Voor een deel worden die kosten goed gemaakt door de stijging van het aantal leden. Onze penningmeester heeft ons voorgerekend dat we, als we de HKL financieel gezond willen houden, nu niet ontkomen aan een contributieverhoging.

De contributie voor het jaar 2002 is daarom vastgesteld op € 10,00 en voor paren op € 12,50. Ten opzichte van de oude contributie in gulden is dat een stijging van 10%. Wij hopen dat u begrip heeft voor dit besluit. Als compensatie voor het verdriet om de contributieverhoging is bij dit artikel een mooie foto van het voltallige bestuur opgenomen.

De foto is in het kader van 'Het Lokale Compliment' gemaakt door Elly Gerritsen tijdens de bestuursvergadering in oktober 2001, zoals gewoonlijk ten huize van één van de bestuursleden.

Mocht u naar aanleiding van dit artikel vragen of opmerkingen hebben, aarzel niet om contact op te nemen met één van de bestuursleden. U vindt onze namen, adressen en telefoonnummers elders in dit boekje.

Tenslotte wensen wij u hele Prettige Kerstdagen en een Gelukkig Nieuwjaar en natuurlijk veel plezier bij het lezen van dit nummer van 'Oet Dorp en Marke Losser'.

Het bestuur

DE MARKE LOSSER

Door H.Z. Scherphof-Bekker

Bij het lezen over MARKEN in het algemeen en de MARKE LOSSER in het bijzonder, vraagt men zich af, hoe lang bestaat deze instelling al? Het is moeilijk te zeggen omdat hierover uit de vroegste tijden geen schriftelijke bronnen bekend zijn. In hoeverre eigendomsrechten op grondstukken reeds vóór het Karolingische Tijdperk, de tijd van Karel de Grote, het leven van bewoners van deze streken bepaald hebben is niet makkelijk te zeggen. In de tijd tussen 700 en 800 werd vanuit Utrecht respectievelijk Deventer getracht hier het Christendom in te voeren. Na jarenlange strijd gelukte dit eindelijk na de vrede van Selz in 804.

Door de geschiedschrijver Tacitus werden de mensen in de Romeinse Tijd al beschreven als een volk levend van landbouw, jacht en veeteelt. Uit de grootte van de kringgrep urnenvelden kan men afleiden dat de bewoning in de tijd dat de eerste christenpredikers hier kwamen, al tamelijk groot geweest is. Voor een beter begrip van de wordingsgeschiedenis van bezit en recht kunnen we aannemen dat de boeren van oudsher hun bouwland hebben aangelegd op watervrije terreinen; hier ontstonden dan de zogenoemde essen. Soms behoorde de es aan één enkele boerderij, soms aan meerdere, die om de es heen lagen.

Huis, hof en bouwgronden waren het eigendom van de boer, terwijl alle overige gronden, zoals heidevelden, bossen, wilde weiden, venen en moerassen gemeenschappelijk bezit waren van een bepaalde groep, die het recht had grond te vergeven voor het voeren van het vee, het maaien van

plaggen, het vellen van hout, het steken van turf, enz.

De begrenzing van zo'n gebied geschiedde door het leggen van grote veldkeien, ook genoemd 'laakstenen'.

Wanneer dit precies plaatsgevonden heeft, is moeilijk te zeggen. De naam 'marke' betekende oorspronkelijk begrenzing maar noemde men het gebied toen ook al 'marke'?

Waarschijnlijk niet, het ging toen nog om buurschappen. De buurschap was de kleine, lokale kern - de kleinste rechtskring van de op het platteland levende bevolking, waarbinnen ongeschreven regels en gewoonten golden waaraan iedereen zich te houden had. De lasten werden over iedereen in de buurschap verdeeld naar grootte van het grondbezit.

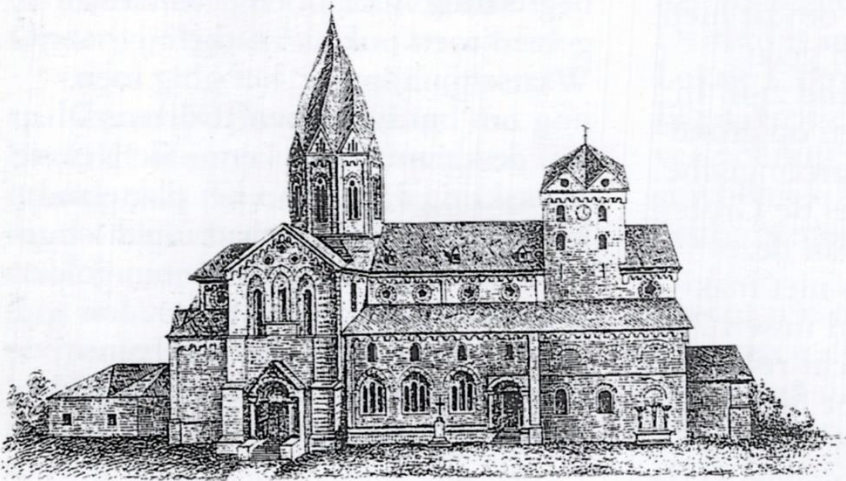
Hoewel de invoering van het Christendom in deze streken een langzaam proces is geweest, werd het toch noodzakelijk geacht jonge mensen op te leiden voor de geestelijke stand. Hiervoor werden abdijen opgericht; de eerste omstreeks 800 in Werden aan de Ruhr, door Karel de Grote, gewijd aan Ludgerus de bisschop van Munster. Ter bestrijding van de kosten werden schenkingen gedaan in de vorm van boerderijen en gronden. Zo is bekend de Goederenlijst of Hebe-Register van omstreeks 950 van het Stift Werden maar oorspronkelijk moet dit dateren uit 855. Hierin staat vermeld het ERVE WERENSINC (Wensink) als DAGMAR, evenals het ERVE SWAFERINK als HRODGELD, liggende in LUTHERI (is Losser).

Hieraan kunnen wij ontleen de aanduiding van een gemeenschapsvorm in dit besloten gebied, in de Karolingische Tijd. Er is dan al een duidelijk onderscheid tussen Lutheri (Losser) en Loningheri (Lonneker).

In deze tijd bezat het klooster te Werden al ongeveer 40 boerschappen, boerenhoeven in Twente en de Graafschap, die samengevat behoorden onder de HOF THO ELVETRE ofwel de MONNINKHOF in De Lutte.

Aangezien men mag aannemen dat het instellen van een rechtsgebied een kwestie van tijd is geweest, kan men zich afvragen of er in de voorafgaande Saksische Tijd ook al een vorm van bestuurlijkheid is geweest. Na het Verdrag van Selz in 804 hebben de Karolingers een stelsel ingevoerd waarbij het staatsgezag krachtiger werd uitgevoerd. De ontwikkeling vanaf 814, het jaar

waarin Karel de Grote stierf, tot het jaar 1046 waarin het wereldlijk gezag van de bisschop van Utrecht werd gevestigd, dwongen de Karolingers steeds meer grond van hun rijkdommen in leen te geven aan hun vazallen. Deze leenmannen, edelen, gingen als steeds machtiger wordende graven hun in leen gegeven boerderijen en gronden als hun eigendom beschouwen.

Stift Werden aan de Ruhr. (Overgenomen uit 'Der Heilige Ludger' van A. Hüßing).

Slechts in theorie bleef de heerser opperleenheer. De vazallen-leenmannen zorgden in hun eigen belang wel voor orde en rust op lokaal niveau. In 1046 ontving de Utrechtse bisschop BERNULF (1042 - 1054), zoals hiervoor al vermeld, ook de wereldlijke macht. Hij werd daardoor wereldlijk leenman van Keizer Hendrik III van Duitsland. Zijn opvolger bisschop Willem van Gelre uit het gravengeslacht van Gelre, was de eerste landsheer die zijn gezag definitief wist te vestigen in het Nedersticht (Utrecht) en het Oversticht (Veluwe, Overijssel, Drente-Groningen en een deel van Friesland). Dit hield in dat hij als leenman van de keizer zelf land en erven in leen kon geven aan wie hij wilde, zoals edelen, kerken en kloosters. Naast het vruchtgebruik hiervan kon hij ook de TIENDEN, waarop hij volgens het verdrag van Selz recht had, in leen geven.

Zo krijgt men al enigszins een beeld van de verdeling van de erven in de Marke Losser, waarop oorspronkelijk de boer eigen baas was en die daarna in andere handen namelijk van de zogeheten 'goedsheren' overgingen. (Zie het 8-delige Repertorium op de Overstichtse en Overijssels Leenprotocollen van 1379 - 1805, in druk uitgegeven door mr. E.D. Eyken, Rijksarchivaris te Zwolle)

Met betrekking tot de Marke Losser putten wij onze gegevens uit het in 1967 door drs. A.L. Hulshof uitgegeven werk HET MARKERECHT VAN LOSSER. Het is gebaseerd op een handschrift in het archief van de Vorst van Bentheim-Steinfurt. De titel op de omslag van het handschrift luidt: 'Holtz und Marckengerichts prothocol der Losser marcken in Twente'. Het manuscript loopt over de jaren 1533 tot 1670.

Het begint met een uitvoerig verslag van de holring (markevergadering) in 1533 door Graaf Arnold van Bentheim zelf bijgewoond.

De holring werd in 'olde' stijl gehouden bij 'climmender sonne' en nieuwe verordeningen werden vastgesteld. De bank werd gespannen; dat wil zeggen dat op het erf van de Boerrichter onder een lindeboom een ruimte werd gecreëerd, omspannen door middel van een lint of touw.

Daarbinnen was op dat moment het rechtsgebied van de erfmarkerichter, bijgestaan door meestal twee 'cornoten', te weten een schrijver en een richter. Verder waren aanwezig de Goedsheren, de eigenaren van de gewaarde erven, en hun pachters. Het overige volk, zoals kotters en brinksitters, bleef buiten het omspannen gebied. De boeren (ook genoemd burenen) werd gevraagd of zij de uitnodiging voor deze holring op tijd hadden ontvangen.

De holtingen werden uitgeschreven door de graaf, die belangstellenden en betrokkenen daarvan kennis gaf door publicaties aan of in de kerk van Losser (zgn. kerksprake).

De pachters waren verplicht hun goedsheren tijdig te waarschuwen. De goedsheren lieten zich soms door afgevaardigden vertegenwoordigen.

Naast de reguliere holtingen werden ook noodholtingen gehouden, meestal geleid door een richter bijgestaan door twee cornoten.

Sinds 1489 was de Graaf van Bentheim de erfholtrichter in Losser.

Daarvoor waren de Heren van Solms-Ottenstein holtrichter en erfmarkenrichter.

Uit enkele akten die zich in de 'Nichtstaatlichen Inventare der Historischer Kommission der Provinz Westfalen' bevinden, te weten 'Heft I Regierungsbezirk Münster en Heft IV Kreis Steinfurt', blijkt dat volgens Repertorium III-Schuldensachen 'das Bauerrichters Erbe Loesing bei Losser' op 18 januari 1352 reeds bekend staat als De HOF THO LOSSER. Op genoemde datum lezen we dat 'Bischof Johan van Utrecht versetzt an seinen Neffen, Grafen Henricke van Solmisse, heren tho Ottenstene, de

Hof then Vorwerke (Amelinckhof te Lonneker) und den Hof tho Losser samt Zubehör in dem Kspl. Oldensale und

Losser für 306 Schilde guet van goude ende zwaer van gewichte en daer eijn coepman denn anderen mede betalen mach. Wiederlöse bleibt vorbehalten'. In het zelfde Repertorium bevindt zich een akte van 26 juni 1385 waarin melding wordt gemaakt van het feit dat genoemde twee erven door Florentinus van Wevelinckhoven, Bisschop van Utrecht aan het Bisschoppelijk Hof te Oldenzaal respectievelijk te Ootmarsum zijn doorgegeven niet al hun opbrengsten zoals 'hovesvine', korenopbrengsten, hoenders en eieren. De inlossing van de 306 schilden schijnt nooit plaats te hebben gehad.

*De gerichtplaats met de lindeboom.
De bank is gespannen daarbinnen gold
de rechtsvrede.*

Tot 1385 rustte al of niet in theorie het erfmarkerichterschap van Losser op de toenmalige HOF THO LOSSER zijnde het erve Loesing, ook geheten Loysinck, in leen gegeven aan de Heren van Solms-Ottenstein. Van 1421 tot

1454 regeert Everwijn I over Bentheim en daarbij komen vele gronden en markericherschappen in Twente die oorspronkelijk in bezit waren geweest van de geslachten Ahaus-Lon-Ottenstein-Solms aan hem. Vermoedelijk is daarbij de titel HOF THO LOSSER al overgegaan op het Erve Boerrichter in de Broekhoek. Bij de dood van Everwijn I kreeg zijn ene zoon Bentheim en de andere Steinfurt. De zoons van deze broers, beide weer Everwijn geheten, sloten in 1487 een erfverdrag volgens hetwelk alleen mannelijke afstammelingen de graafschappen zouden bezitten en bij gebreke daarvan in één, dat graafschap weer met het andere zou worden verenigd. De opvolger van de kinderloze Everwijn II van Bentheim was volgens het verdrag uit 1487 Arnold I van Steinfurt.

In 1489 werden de Ottensteinse goederen verdeeld maar de titel HOF THO LOSSER lag, zoals hiervoor al werd vermeld, toen al op het Erve Boerrichter. Een vergelijkbare situatie deed zich voor in Lonneker. Vanouds waren hier oorspronkelijk de Van Solms-Ottensteins erfmarkerichter. Om onbekende redenen werd tussen 1430 en 1480 de aan hen behorende Hof tho Lonneker in twee delen gesplitst.

Terug naar Losser. In het schattingsregister van Twente van 1475 staat het Erve Loesing - ook Loysink - vermeld als bodegoed. De bewoner van een bodegoed, ofwel de gerichtsbode, was gehouden behulpzaam te zijn bij het innen van de belastingen, ook schattingen genoemd. De bodegoederen waren deels van schattingen vrij, deels werden zij aangeslagen.

Vanaf 1533 zijn de verslagen van de holtings door de Graaf van Bentheim nauwkeurig op schrift gesteld en dank zij het feit dat het op perkament gestelde 'Markereg' van Losser herontdekt is, kunnen wij het verloop van de vergaderingen nagaan. Het protocol van het 'Markereg' eindigt in 1670. Toen ging het holtrichterschap van Losser weer in andere handen over. Het Erve Boerrichter, waaraan dit recht verbonden was, ging over in het bezit van de Oldenzaalse burger Nietert. Ook de erven van het Huis te Gronau, dat Bentheims bezit was, veranderden van eigenaar.

In particuliere handen in Losser bevinden zich nog archivalia die we ooit nog eens hopen te kunnen raadplegen voor onderzoek naar het verdere verloop van markezaken.

Gewaarde erven in de Losser Marck

(met de namen der oorspronkelijke eigenaren)

Achterhues	Kapittel van St. Pieter-Utrecht
Beernink of Beernman	Graaf van Bentheim
Ther Benthe (De Grote en Lutteke Bent)	
Boeckholt	Graaf van Bentheim
Boerrichter (sedert 1421 de Hof tho Losser)	Graaf van Bentheim
Buschmann	Kapittel van St. Pieter-Utrecht
Coepshoff	Lubbert van Geesteren, Borgman op Nienborg
Craessenberg	Kettler, Pandheer op Slot Lage
Dengeman	Graaf van Bentheim
Deppenbroeck	Kapittel van St. Pieter-Utrecht
Egbertinc	Wilken Schultinc (opbrengs- ten aan de kerk van Losser)
Elderink	Adellijk Jufferenstift Metelen
Elferman	Kapittel van St. Pieter-Utrecht
Essebering (later De Wigger-Spiele)	Kapittel te Oldenzaal
Flackesbekke	Kapittel te Oldenzaal
De Heersche	Graaf van Bentheim
Hermelink (De Colcker)	Graaf van Bentheim
Horstkamp	
(een kathe, lijftucht, niet gewaard)	Plechelm Nitert
Lakerman (De Kerkmeister)	Wilken Schultinc (opbrengs- ten aan de kerk van Losser)
Lentfort	Adellijk Jufferenstift Metelen

Loisman (Leussink), de eerste Hof tho Losser	Heren van Solms-Ottenstein, daarna Bisschop van Utrecht
Loyerman (Luyerink)	Adellijk Jufferenstift Metelen
Möllerman	Graaf van Bentheim
Nielandt	Arend van den Rodenberge, daarna Graaf van Bentheim
Roterman	Graaf van Bentheim
Schildkamp	Wilken Schultinc (opbrengsten aan de kerk van Losser)
Scholtenhuis = Scholte Honiglo	Kettler, Pandheer op Slot Lage
Schweringh	Kapittel te Oldenzaal
De Schultichoff, ook De Greve	Wilken Schultinc
Swaferink	oorspronkelijk Abdij van Werden, daarna Heren van Reede tot Saesfelt
Wensink	Oorspronkelijk Abdij van Werden, later toebehorend aan Huis Koppel bij Schöppingen
Welpelo	Kettler, Pandheer op Slot Lage

Op de gewaarde erven rustte het waarrecht, het recht van een stem in de Marke en dat bleef zo door de eeuwen heen. Het bestuur van de Marke lag in handen van de Goedsheren. De bureu verloren in de Middeleeuwen hun zelfbeschikkingsrecht toen de Goedsheren de macht in handen kregen. Deze waren er op uit om zoveel mogelijk voordeel uit de Marke te halen.

Omdat alle houtgewas, ook op particuliere grond, gemeenschappelijk eigendom van de Marke was, lieten zij de boeren een boete betalen als die zonder toestemming op het eigen erf hout kapten. De bureu genoten wel een zeker gebruiksrecht op de gemeenschappelijke gronden.

Zoals het drijven van de varkens in de bossen in het najaar als er eikels en beukennoten waren (het akeren), het laten weiden van de schapen op de heide, het maaien van plaggen voor de mestbereiding, het kappen van brand- en timmerhout, het steken van turf Dit alles na verkregen toestemming van

de Goedsheren. Zo waren de boeren steeds aan straffe maatregelen gebonden.

In de Franse tijd is van grote invloed geweest de vorming van de Gemeente Losser uit de Marken Losser, De Lutte, Beuningen en Berghuizen, de instelling van het kadaster in de jaren 1830-1832 en de Verdeling van de Markegronden in 1852. Dit alles betekende het einde van het eeuwenoude Markebestel.

Geraadpleegde bronnen:

Het Markeregt van Losser door drs. A.L. Hulshoff

Het Schattingsregister van Twente van 1475 door drs. A.L. Hulshoff

Stad en Land van Twente door L.A. Stroink

Niet uitgegeven werk van L. Brink te Almelo

Inventare der nichtstaatlichen Archive der Historischen Kommission Provinz Westfalen -

Heft I Regierungsbezirk Münster -

Heft IV Steinfurt

HET GERMAANSE DORP BIJ LOSSER

Door Thea Evers

Buiten de bebouwde kom van ons dorp, richting Enschede, ligt rechts de Nederzettingweg. Een weg die velen van ons kennen vanuit de route van de Avondvierdaagse, die traditioneel door dit mooie buitengebied voert.

Nederzettingweg, een intrigerende naam voor een geasfalteerde straat die heinde en verre naar geen enkele nederzetting voert. Het is een naam, die verwijst naar een heel ver verleden en wel naar het begin van onze jaartelling.

Maar eerst iets minder ver terug, naar het jaar 1939. De Katholieke Sportvereniging in Losser had behoefte aan een voetbalveld. Het bestuur had zijn oog laten vallen op een heideveld, toen nog heel ver buiten het dorp

gelegen in de richting van Enschede.

De crisisjaren met veel werkloosheid, met als gevolg voor de gemeente enorme crisisschulden, waren nog maar nauwelijks achter de rug. De aanleg van een sportveld zal voor de gemeente dan ook beslist geen prioriteit gehad hebben. Zelfwerkzaamheid was dus geboden. Het heideveld zou moeten worden afgeschaafd om het terrein daarna van de zo gewenste grasmat te kunnen voorzien.

Tijdens de werkzaamheden stootten de vrijwilligers van de sportvereniging al snel op archeologische sporen van veel paalgaten. Gelukkig waren er mensen bij, die deze verkleuringen in de grond als zodanig wisten te duiden en de hulp van een deskundige gingen zoeken. Die werd gevonden in de persoon van J. Hijzeler, toen nog maar pas conservator van het Rijkmuseum Twenthe in Enschede.

Het was een bijzondere ontdekking, die daar werd gedaan ten noorden van de Enschedesestraat. Het terrein dat werd onderzocht besloeg een oppervlakte van 100 bij 150 meter.

Het bleek dat zich hier Germaanse nederzettingen hadden bevonden.

Men vond honderden paalgaten, waarin verticaal stammen van 5 à 20 cm dikte hadden gestaan. Alle theorieën over Germaanse dorpen werden op de kop gezet. Tot dan toe had men alleen nog maar langwerpige hutten gevonden. Hier in Losser werd duidelijk dat de Germanen in onze streek ook ronde hutten hadden gebouwd, zoals ze te zien zijn op de beroemde overwinningszuil van Trajanus in Rome. Verder werden er helaas geen belangrijke archeologische voorwerpen gevonden, want het terrein was al jarenlang gebruikt om plaggen af te steken. Zo kon de datering ook niet exact worden vastgesteld, maar men gaat toch uit van een periode vanaf het begin van onze jaartelling.

Wij hebben, naast de Staringgroeve en de Steenfabriek dus nog een zeer bijzondere historische locatie binnen onze gemeente. Jammer dat, behalve de naam Nederzettingweg, hier niets meer aan herinnert. Het zou de moeite waard zijn om zo'n rond Germaanse huis in ere te herstellen.

In een van de fietsroutes rond Losser zou dat archeologisch monument goed ingepast kunnen worden en een mooie bezienswaardigheid en pleisterplaats

kunnen zijn. Een voorbeeld van zo'n wederopbouw is te vinden in Duitsland ten zuiden van Epe Ochtrup.

Daar heeft men een langwerpige Germaans huis weer in de oorspronkelijke vorm hersteld en het is een echte trekpleister voor de fietsers die er langs komen.

foto's: De paalgaten van de hutten van de Losserse nederzetting (ontleend aan L.A. Stroink, Stad en Land van Twente)

Over deze bijzondere archeologische vondst in Losser zijn uiteraard diverse publicaties verschenen. Het meest bekend is de uitvoerige beschrijving van de heer Hijzeler zelf, gepubliceerd in Verslagen en mededelingen Overijssels Regt en Geschiedenis nr. 61 (1946). Het is een diepgaand verslag en belangstellenden verwijs ik naar de Openbare bibliotheek Enschede, waar deze uitgave is in te zien en ook geleend kan worden.

Het artikel dat wij hierna over de opgravingen afdrucken verscheen in het blad Noaberschap, nummer 8 (1939), pag. 151-155. Noaberschap was een Munsters-Twents maandblad, dat verscheen van 1933 tot circa 1940, met als belangrijkste promotor van de samenwerking over de grens de bekende streekhistoricus Ko van Deirse. Er werd tweetalig in gepubliceerd, zowel in het Nederlands als in het Duits. Door het uitbreken van de Tweede wereldoorlog kwam er een einde aan dit grensoverschrijdende tijdschrift.

Noaberschap had dit artikel over het Germaanse dorp overgenomen uit het tijdschrift Groot Twente (20, 10, 39). Groot Twente was een geïllustreerd familieblad, dat wekelijks verscheen en werd uitgegeven bij Misset in Doetinchem.

Het eerste nummer dateert van juli 1939 en het blad heeft bestaan tot maart 1940 (nr. 36).

Wat betreft de sportvereniging: zij heeft uiteindelijk nooit van dit terrein gebruik gemaakt. Het lag bij nader inzien toch wel erg ver van het dorp en bovendien had de eigenaar er weer een andere bestemming voor.

Het Germaansche dorp bij Losser

De laatste twintig jaren is de kennis omtrent de oude bewoners van Twente zeer toegenomen. Dr. A. van Benthem Gz. kon hen in 1920 in zijn Geschiedenis van Enschede nog in vier bladzijden afdoen en dan nog slaagde hij erin, op die paar velletjes de heele bekende historie vast te leggen van den Hunnebeddentijd tot aan de Saksers, ja, zelfs van die Saksers kon nog een globale beschrijving in dit korte hoofdstuk komen.

Dat is nu wel anders geworden.

Alleen voor een opsomming van hetgeen sindsdien uit de bodem is opgegraven en dat van belang is voor de kennis van Twente en zijn oude bewoners, heeft men nu veel meer ruimte nodig. Wanneer men een beeld wil ontwerpen van Twente in het oudere en jongere Steentijdperk, in den Brons- en IJzertijd en in den Germaanschen tijd tot aan de z.g. Saksers, moet men een heel boek schrijven, een boek, waarin veel ruimte beschikbaar moet worden gesteld voor het weerleggen van vroegere misvattingen en verkeerde voorstellingen.

Welnu, voor onze lezers bestaat thans de mogelijkheid zich van de onjuistheid dezer voorstelling persoonlijk te overtuigen. Ze dienen daartoe te gaan naar een terrein aan den straatweg Enschede-Losser, even voorbij het elektrische pompstation der gemeente Enschede. Daar is de laatste drie maanden onder leiding van den heer Drs. C.C.W.J. Hyszeler, van het Rijkmuseum "Twenthe" n.l. een geheel Germaansch dorp uit de eerste, tweede, of hoogstens derde eeuw na Chr. blootgelegd.

Of er in dat dorp vaak ruzie is geweest, weten we natuurlijk niet, maar daar woonden in elk geval Germanen in dorpsverband samen en daar moest men zich, als in elk tegenwoordig dorp en waarschijnlijk meer nog, naar elkaar schikken. Dat men dat deed en kon, bewijst het feit, dat dit dorp heel lang moet hebben bestaan. Men kan er n.l. goed waarnemen, dat de plek, die eenmaal een Germaansche woning droeg, na het vergaan ervan een tweede heeft gedragen, en soms zelfs een derde.

Het dorp ligt op drie hoge zandruggen midden in een overigens laag terrein, dat vroeger zeker onder water heeft gestaan en dat nog in recenten tijd, zoals inwoners van Losser zich herinneren, vaak onder water stond. Aan water voor de nederzetting, die uit 2 tot 300 inwoners bestond, heeft het dus niet ontbroken.

Waar de bewoners hun bouwland hebben gehad, heeft men niet kunnen nagaan, omdat in de omgeving van het eigenlijke dorp veel gegraven en vergraven is.

Daarom heeft men ook niet de precieze grenzen van het dorp kunnen vaststellen. Alleen aan de Noordzijde is een deel teruggevonden van de omheining van zware palen, welke om het dorp moet hebben heen gelopen. Het dorp is echter zeker uit zijn oorspronkelijke omwalling uitgegroeid, want juist aan den buitenkant van het overblijfsel der palissadeering vond men nog weer nieuwe sporen van woningen. Het zoeken naar een nieuwe omwalling, naar dien kant had geen zin wegens de grondverplaatsingen, welke daar vroeger hebben plaats gehad. Ook heeft men daarom geen onderzoek kunnen instellen naar de begraafplaats van dit dorp, die men verderop aan dien kant vermoedt.

Het thans gevonden dorp is voor de kennis van het Germaansche verleden van het grootste belang gebleken, ja het zal, aanleiding zijn, dat wij onze opvattingen omtrent dien tijd weer wat moeten wijzigen. Dat Tacitus ongelijk had, wisten we tenslotte reeds. Ook in Zeyen, Rhee en Ter Apel waren vaste en bevestigde Germaansche dorpen gevonden. Daar bestonden echter de woningen alle uit de voorloopers van wat wij tegenwoordig het Saksische huis noemen.

Dus rechthoekige woningen van palen opgetrokken, met een zadeldak, waarbij de tusschenruimten tusschen de palen waren opgevuld met rijswerk, dat met leem bepleisterd, de wanden vormde.

In het nu gevonden dorp waren de woningen aanvankelijk alle rond. Het waren vrij stabiele huizen, van palen plm. 20 centimeter in doorsnede met rijsvlechtwerk, rijmuren, zooals de Twentsche boeren het zeggen, er tusschen, zonder een middenpaal. Met een soort houten tenten heeft men hier dus niet te doen. De ronde vorm van de hutten, die anderhalve tot twee meter in diameter waren, maakte een kegelvormig dak noodzakelijk.

Later heeft men hier ook rechthoekige huizen gebouwd, waarbij de palen precies tegenover elkaar kwamen te staan aan de lengtezijden.

De smalle zijden vertoonden nog eeniger mate de boogvorm als om te demonstreeren, dat dit rechthoekige bouwwerk hier ter plaatse zelf is ontstaan, al heeft men dan de idee van elders kunnen halen. Deze lange hutten zijn 1,5 tot 2 meter breed en tot 8 meter lang. Het zijn al flinke ruimtes, waar een gezin behoorlijk beschutting kon vinden. Bij die lange hutten was het dak natuurlijk gelijk aan die van de tegenwoordige boerenhuizen.

In afwijking van deze was de deur niet in een der smalle zijden aangebracht, doch steeds in een der lange wanden, wat blijkt uit het ontbreken van één paal in die zijde.

Deze langshuizen zijn dezelfde als die in een ander Germaansch dorp werden aangetroffen. De ronde huizen echter heeft men nog niet eerder ontdekt en daarom is deze graving bij het Enschedesche pompstation een unicum. Geleerde heeren, professoren van naam, die hun heele leven aan de ongeschreven geschiedenis van ons volk en onze natuurluizen hebben gewijd, die veel gravingen hebben verricht, staan hier voor iets volkomen nieuws. Zij zullen aan deze graving een kostelijk studieobject hebben, moeten nagaan hoe het komt, dat deze Enschedesche Germanen ronde huizen bouwden, terwijl al hun volksgeuooten er rechthoekige optrokken. Het ronde paalhuis in deze cultuurperiode wacht op zijn verklaring! Op zich zelf is het ronde huis wel bekend, uit de streken ten Zuiden van ons gewest. Doch daar floreerde het honderden jaren vroeger, in den jongeren Steentijd en den Bronstijd. Hier hebben de bouwers ervan ijzeren werktuigen, schoppen gehad, om de paalgaten te graven, dat is nu nog te zien aan de afwerking dezer gaten.

In den Steentijd, jongeren zoowel als ouderen, is Twente dicht bewoond geweest. Of dat ook het geval is geweest in het Bronzertijdperk, is niet met zekerheid te zeggen, want het aantal bronzen voorwerpen, dat hier in den bodem is gevonden, schijnt betrekkelijk klein te zijn, in den IJzertijd komt er dan zeker meer bevolking, wat o.m. af te lezen is uit de vele kringrepgrafheuvels, welke hier voorkwamen en nog voorkomen, zij het dan meestal gestoord.

Welnu, precies op de plek, waar de Germanen in de eerste eeuwen na Chr. hun nederzetting stichtten aan den weg naar Losser, hebben een paar honderd jaar vroeger menschen uit den IJzertijd hun dooden begraven en ook van deze oude begraafplaats zijn bij de thans verrichtte gravingen, onomstootelijke bewijzen gevonden. Dat hier eerst een urnengrafveld en pas later, nadat een sterke begroeiing het karakter van het grafveld aan de oppervlakte had uitgewischt, het dorp is aangelegd, is duidelijk te zien op het nu glad gemaakte terrein.

Vaak staan de paalgaten der woningen in de greppels der grafheuvels, soms verdwijnen die greppels onder de muren van een der latere woningen.

Wanneer het grafveld als zoodanig herkend was geworden door de Germaansche dorpsbouwers, hadden zij daar zeker niet hun nederzetting gesticht, omdat hun gevoelens van piëteit tegenover de dooden zeker groter was dan de onze. Misschien is het woord piëteit hier niet op zijn plaats, maar in elk geval verboden hun godsdienstige opvattingen en hun heele manier van denken de Germanen om op een begraafplaats te wonen.

Het toevallige samentreffen van vroegere begraafplaats en later dorp heeft voor de verklaring van het raadsel der ronde woningen niets te beteekenen.

Misschien is het een aanwijzing voor de continue bewoning van Twente vanaf het Steentijdperk tot op heden, door een zelfde standvolk, dat weliswaar steeds weer elementen van buiten heeft opgenomen, dat sterk onder den invloed heeft gestaan van culturen om ons heen, maar dat toch die cultuurinvloeden zelfstandig verwerkte.

Dan zouden de stevige ronde paalwoningen, daar bij Losser het ontwikkelingsproduct kunnen zijn van de veel volmaaktere uit vroegere perioden op anderen bodem en boven de wateren van de Zuidelijke meren. Bewezen is dat nog lang niet.

Het zou alleen bewezen kunnen worden door meerdere vondsten van den zelfden aard.

In elk geval mogen we aannemen, dat onze Germanen zich in hun welomtuinte dorp wel hebben gevoeld en het zich zoo geriefelijk mogelijk hebben ingericht. Daarop wijzen de slooten, welke ze hebben gegraven van de eene watergeul naar de andere, welke hun dorp doorsneed, daarop wijzen ook de oude wegen, welke nog duidelijk zijn waar te nemen. Het is zelfs te zien, dat de uitbreiding van het dorp verlegging dier wegen noodzakelijk heeft gemaakt, omdat op zulk een oud wegspoor weer een woning is gebouwd. Of zou die weg zoo oud zijn, dat hij al aanwezig was, toen de eerste Germanen hier hun hutten bouwden en was hij mogelijk de lijkweg van de menschen uit den Ijzertijd - misschien Kelten - die hier hun kringgrepgrafveld hadden.

Hoe de Germanen hier overigens geleefd hebben, is door de vondst niet duidelijk geworden. Het terrein is vroeger vaak afgeplagd en daardoor is de bodem, waarop de Germanen hier geleefd hebben, de eigenlijke cultuurlaag, verdwenen. In de hutten heeft men geen enkele brandplek meer kunnen vinden, slechts de onderste stukken der palen, die toch minstens een meter diep in de grond moeten hebben gezeten, gezien hun omvang, om staande te kunnen blijven, moeten hier de geschiedenis van dit Germanendorp

vertellen. Alles wat er aan werktuigen en gebruiksvoorwerpen op dit terrein moet hebben gelegen, is door het afplaggen en afzanden verdwenen. Slechts één scherfje is gevonden van zwart aardewerk, dat afkomstig moet zijn van omstreeks het begin onzer jaartelling.

Dit artikel werd geschreven door J. B. Broekhuis en oorspronkelijk gepubliceerd in "Groot Twente", 20, 10, 1939.

Daarna werd het gepubliceerd in het tijdschrift Noaberschap, 8, 1939, met daarnaast de vertaling in het Duits.

KINDSHEIDOPTOCHTEN (2)

Op het artikel over de kindsheidoptochten in ons vorige boekje ontvingen wij veel reacties. De heer Alphons Lussing uit Alfaz del Pi (Alicante- España), met afstand ons meest verre 'buitenlid' stuurde een brief die wij zo aardig vonden dat wij die - uiteraard met zijn toestemming hierna afdrukken.

Geachte redactie,

Elke keer zie ik weer met genoegen uit naar de volgende uitgave van "Oet Dorp en Marke". Het brengt mij in gedachten vaak weer terug naar mijn vroegere jeugdjaren in mijn geboorteplaats LOSSER. Ook de laatste uitgave over de H. Kindsheid bracht mij de optochten van vroeger weer helder voor de geest.

De optochten in Losser werden georganiseerd door de parochie maar aan zuster Philothea oftewel Philomea (wij noemden haar Zr. Philothea herinner ik mij) heb ik de beste herinneringen.

Ik kan haar nog zo voor de geest halen. Zij was een hele lieve zuster en niets was haar teveel om alle kinderen van de kleding te voorzien.

Ze was klein en licht gebogen. Je moest van tevoren kiezen wat je wilde worden en dat was dan weer afhankelijk van wat je ouders er voor over hadden, want ze moesten een kleine deelnemersbijdrage betalen.

Het goedkoopste was "neger in touw". Ik ben even in mijn oude foto's-doos gaan kijken en vond nog een oude vergeelde foto, die ik graag hierbij voeg. Misschien hebben jullie er wat aan om in het boekje te publiceren?

Ik mocht dan het "Kindje Jezus" zijn, met het kruis in de hand en naast mij als schaapherdertje Theo Knippers en de zoon van de boer die het schaap leverde. Ik kan het me nog heel duidelijk en klaar voor de geest halen.

Voorals om omdat we het schaap steeds tussen ons in lieten lopen. Ik denk dat ik daar een jaar of zes ben en Knippers vier jaar. Dat moet dan geweest zijn in 1938.

Bij de foto's in het vorige boekje, van de drie onbekende patertjes, meen ik v.l.n.r. uiterst rechts een Fiselier te herkennen. Waarschijnlijk Piet Fiselier.

Wel, ik kijk weer met veel genoegen uit naar de volgende uitgave van "Oet Dorp en Marke" en wil u allen ook mijn dank betuigen voor de zo goed verzorgde uitgaven. Mijn oprechte waardering hiervoor.

Een vriendelijke groet vanuit dit zonnige land van uw oud-Lossernaar,
Alphons Lussing

UITGAVEN VAN DE STICHTING HISTORISCHE KRING LOSSER

Het Teylershuis en zijn bewoners (1974) door L.G. Poorthuis; f 4,50

Het Heininkshoes in Dorp Losser (1975) door H.Z. Scherphof-Bekker en L.H.M. Olde Meierink; f 4,50

Monumenten van Losser (1980) door L.H.M. Olde Meierink; f 15,00

Losser voorheen en thans II (1981) door C.J.A. van Helvoort; uitverkocht

Losser voorheen en thans I (fotomechanische herdruk 1996) door C.J.A. van Helvoort; uitverkocht

St. Catharina-klooster Almelo en Klooster Maria Vlucht op de Glaan (1983) door Adriaan Roelofs; f 10,00

Grondstukken en bewoners van Dorp Losser omstreeks 1820 (1986)
Grondstukken en bewoners in de Marke Losser omstreeks 1832 (1989)

3 delen en map met kaarten; f 25,00

Alle veldnamen, boerderijen, huizen, bewoners/ eigenaren en daarbij een schat aan historische gegevens. Een onmisbaar standaardwerk voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van Dorp en Marke Losser.

Losser en zijn kerkdorpen in oude foto's deel I (1987) door Thea Evers-Evers; uitverkocht

Losser en zijn kerkdorpen in oude foto's deel II (1994) door Thea Evers-Evers; uitverkocht

Losser omstreeks 1890 (1991) door Thea Evers-Evers; f 10,00

In Losser is niets gebeurd ... 1940-1945 (1995) door J.J. Luizink; f 25,00

De Schultinchof Losser (1996) door H.Z. Scherphof-Bekker en C.S.M. Meijerink-Hannink; f 4,50

400 jaar Hervormden in Losser (1998) door Georg van Slageren; f 25,00

Het erve Beernink (2000) door H.Z. Scherphof en C.S.M. Meijerink-Hannink; f 27,50

De uitgaven van de Historische Kring Losser zijn verkrijgbaar bij de penningmeester G.W.Th. van Slageren,
Hogeweg 36, 7582 CH Losser, tel. 053 538 28 50